

GILGAMIŞ DESTANI

Derleyip çeviren
SAİT BİR

Remzi Kitabevi

GILGAMIŞ DESTANI / Sait Bir

© Remzi Kitabevi, 2019

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Editör: Mecit Demir

Kapak: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-1896-8

BİRİNCİ BASIM: Nisan 2019

Kitabın basımı 2000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090

www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi

4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul

Sertifika no: 12068 / Tel (212) 629 0615

Cilt: Çiğci Mücellit, 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi

5. Cad. No: 24-25 Bağcılar-İstanbul

Tel (212) 629 4783

ÖNSÖZ

Gılgamış Destanı, bilinen en eski yazılı edebi eser olmasının yanı sıra en iyilerinden biridir. Gılgamış'ın üçte bir insan olması nedeniyle ölümlü yazgısından kaçma çabaları, kuşkusuz insanların en derindeki duygularını harekete geçirmektedir. Mutlak olarak öleceğinin bilincinde olan tek canlı türü olarak bizleri temelde en çok düşündüren ve rahatsız eden duygu budur. Gılgamış için durum daha da kötüdür; üçte iki tanrı olması nedeniyle, ne yazık ki ölümlüdür. Bu katlanılmaz durumdan kurtulmanın bir yolu olmalıdır ve bu yolu bulmak için her şeye katlanılabilir. Sonuç büyük bir hüsrana olsa da Gılgamış elinden geleni yapar ve bizlere yiğitlik, arkadaşlık üzerine olağanüstü öyküler bırakır. Hayatın anlamı konusunda bu öykülerin görünürdeki ifadelerinden çok, yüreğimizin derinliklerinde bıraktığı izler bize ilham vermektedir. Dürüstçe kazanılan mücadele, ulaşılan başarı ya da yaratılan sanat eserinin hazzı zamana damgasını vurmakta, ölümsüzlük arayışının ötesine geçmektedir. İyimser bir yorumla, alabileceğimiz ders şu olabilir: Ölüm kaçınılmazdır fakat hangi şekilde olursa olsun yaşam yolundaki yiğitliklerin, başarıların ve yaratılan eserlerin hazzı en büyük tesellimizdir.

Gılgamış Destanı'nın bu düzenlemesinin özgün dandan farkı ve bunun gerekçeleri haklı olarak sorgulanacaktır. Öncelikle, elinizdeki kitabın halihazırda basılı olanlara kıyasla daha hacimli olduğu belirtilmelidir. Hacimdeki bu artış kesinlikle yeni bir kitap olduğu izlenimi vermek amacı ile özgün metinlere yapılan zorlama ilaveler değildir. Genelde izlenen yol, destanın farklı yazılım-

larına ait (Sümerce, Babilce-Asurca) İngilizce kaynaklardan elde edilen kısımların uygun yerlerde kullanımı ile destanın onarılması ve zenginleştirilmesidir. Bu, ağırlıklı olarak daha eski yazım olan Sümerce levhalara dayanan kaynakların kullanımıyla gerçekleştirilmiştir. Kuşkusuz, özgün metinde var olan ama kaybolup günümüze ulaşamayan kısımlara bütünlüğü sağlama amacıyla zorunlu eklemeler de yapılmıştır. Eklemelere ilişkin yaklaşım, mozaik bir tasvirin zamanla dökülen parçalarının genel görünüşü bozmayacak şekilde tamamlanması olarak görülebilir.

Özgün destanda var olmayan olayların ya da öykülerin eklenmesi kesinlikle söz konusu değildir. Fakat metinde olması gerekliliği güçlü bir şekilde hissedilen ve yama görüntüsü vermediğinden emin olunan oldukça sınırlı eklemeler de yapılmıştır. Bunlara en güzel örnek, Gılgamış'ın Engidu hakkında gördüğü "üçüncü" rüyadır. Olayların çoğunlukla tek sayılarla yinelenildiği bir öyküde, Engidu'ya ilişkin rüyaların iki kez ile son bulması az da olsa bir hayal kırıklığı gibi görünmekteydi. Okuyucu eklenen üçüncü rüyayı okuduğunda, öyle umulur ki özgün metnin ruhu ve yazım tarzıyla bütünüyle kaynaşmış olduğuna katılacaktır. En azından böyle olabilmesi için hiçbir çabanın esirgenmediğini görecektir. Gerçekte bu kitabın yazılması sırasında izlenen en önemli iki ilke, özgün metnin ruhuna ve yazım tarzına uygunluk olmuştur.

Özgün metinlerde zorunlu olarak kitabın sonuna dizilen çok sayıdaki açıklama, kırılan levhalar nedeni ile oluşan boşluklar, bazı kelimelerin çevirisindeki belirsizlikler, eserin ruhunu ciddi olarak hırpalamaktadır. Bu dağınık açıklamalar, destanın akıcılığını bozduğu gibi, genel yazım tarzını da zedelemektedir. Bazı durumlarda ise kesintisiz bir metin verilmesine karşın destanın kendine özgün ruh ve coşkunun göz ardı edildiği tekdüze bir anlatım söz konusudur. Keyifle okunabilir bir akıcılık, bütünlük ve en önemlisi, Gılgamış Destanı'nın ruhunu yakalayabilme düşüncesi, bu kitabın yazım nedenleridir. Bu amaçla, ön-

celikle kitapta levhalar şeklinde bölümler oluşturmak ve anlatım sırasında küçük değişiklikler gibi düzenlemeler yapılmıştır. Destanda yer alan bazı olayların ima ettiği derin anlamlar konusunda pek çok yorum bulunmaktadır. Bu yorumlar da değerlendirilerek, anlatımı bozmayacak şekilde destanın içinde eritilmiştir. Engidu'nun Şamat'la yaşadığı ilk cinsel deneyimin Engidu üzerinde yarattığı köklü değişim, bu yorumların en önemlisidir. Destanın yaklaşık 4000 yıl önce yazıldığı göz önüne alındığında, bu parça destanın muazzam derinliğini yansıtan pek çok kısımdan yalnızca biridir.

Yapılan en büyük ilave, Gılgamış Destanı'nda yer almayan fakat Sümerce yazıtlarda ayrı bir levha olarak bulunan Gılgamış'ın Ölümü levhasının 12. levha olarak kitapta yer almasıdır. Böyle olunca, alışılacağı üzere 12. levha burada ötelenerek 13. ya da Ek Levha olmaktadır. Bu da elinizdeki destanı diğerlerinden bir levha daha fazla hale getirmektedir. Gılgamış'ın Ölümü'nün en sonda ek levha değil de 12. levha yapılmasının nedeni bu levhanın 11. levhanın devamı olarak çok uygun olmasıdır. Buna karşın, sona ötelenen Ek Levha destandan ayrı bir yapıda olup bütünüle uyuşmayan olayları anlatmaktadır.

Gılgamış'ın Ölümü levhasının Gılgamış'ın çabalarının boşa çıktığı hüznü bir son içermesi sebebiyle destanda yer almadığı ve almaması gerektiği yönünde görüşler vardır. Görüşlerde haklılık payı olsa da bu kaçınılmaz sonun yazılı olarak var olması ve 11. levhanın devamı niteliğini taşıması bu levhanın bu kitabın katılmasının gerekçeleridir. Son olarak, Ek Levha'nın baş ve son kısımları genelde oldukça eksik verilirken burada daha eski yazım olan Sümerce metinlerin İngilizce tercümeleri kullanılarak olabildiğince tamamlanmıştır. Bu levha, destandan kopuk bir içeriğe sahip olmasına karşın yaratılışa ve yeraltı dünyasına ilişkin çok ilginç anlatımlar içerdiğinden destanda yer almasının kaçınılmaz olduğu düşünülmüştür.

Destanın ilk yazıldığı dil olan Sümerce ve elimizde daha az

kayıpla bulunan sonraki yazımı Babilcede (Akadca) geçen isimler farklıdır. Alışılabilen uygulama izlenerek bu kitapta da genelde Babilce isimler kullanılmıştır. Örneğin, Sümercedeki İnanna yerine Babilcedeki İştar ya da Ziusudra yerine Utnapiştim. Öte yandan, Babilce metinlerde Engidu ile birlikte olan fahişenin ismi hiç belirtilmezken, Sümerce metinlerde şamat olarak verildiği ve belirli bölümlerde sık geçtiği için bu isim kullanılmıştır. Bunların dışında, tanrı ve tanrıçaların özellikleri, mümkün olduğunca az dipnot kullanılarak kitabın akıcılığını bozmayacak şekilde açıklanmıştır.

Değişik yazımları –Sümerce ve Babilce– harmanlamanın, eklemeleri ve yorumları katmanın, destanın özgünlüğünü bozduğu gerekeci ile kabul edilemez olacağı yönünde görüşler mutlaka olacaktır. Bu görüşlere karşı en geçerli mazeret, belirli kazanımlar yapılırken zorunlu olarak belirli fedakârlıklar yapılması gerekliliğidir. Özgün metnin eksiksiz ele geçmesi mümkün olmadığına göre eserin ruhuna bağlı kalınarak ve çok ciddi bir emek (20 yıl) harcanarak bir düzenleme yapılması bağışlanamaz bir kabahat olmayacağı gibi keyif verici bir çalışma olarak da algılanabilir.

Kitabın yazımında yararlanılan pek çok kaynak arasında en önemlileri şöyle sıralanabilir: ivi yazılı metni 1942 yılında Almancaya eviren Sümeroloji Profesörü B. Landsberger'in tercümanı Muzaffer Ramazanoğlu'nun ilk kez Türkçeye çevirdiği ve *Cumhuriyet* gazetesinin Dünya Klasikleri serisinde yeniden bastırıp ücretsiz dağıttığı "Gılgamış Destanı". Çevirisini Sa-it Maden'in yaptığı Türkiye İç Bankası Kültür Yayınları, Hasan Âli Yücel Klasikleri dizisinden "Gılgamış Destanı." Ülkemizin yetkin ve kadim sümeroloğu Muazzez İlmiye ığ hanımefendinin yazdığı Kaynak Yayınları'ndan "Gilgames: Tarihte İlk Kral Kahraman."

Kurduğu genç Türkiye Cumhuriyeti'ne akla gelebilecek her konuda olağanüstü katkıları olan ve ülkemizi ortaçağ karanlı-

ğundan aydınlığa çıkaran eşsiz deha Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün, Sümer medeniyeti konusunda çalışılması gereğini işaret ve teşviki olmasa bugün Sümerler konusunda elimizde olan Türkçe eserler elbette ki olmayacaktı. En büyük minnet ve şükranlarımız O'nadır. Gılgamış'ı uğurladığımız gibi uğurluyoruz: Ebediyet, Mustafa Kemal Atatürk adını lacivert taşından levhalara kazısın, hiç silinmesin!

S. B.
Mart 2019

İÇİNDEKİLER

Gilgamiş, 17
Engidu, 25
Gilgamiş ve Engidu, 33
Ninsun, 45
Katran Ormanı, 53
Humbaba, 61
İştar ve Gökler Boğası, 79
Engidu'nun Ölümü, 89
Maşu Dağı, 103
Siduri, 115
Utnapiştim ve Büyük Tufan, 131
Gilgamiş'in Ölümü, 149
Yaratılış ve Yeraltı Dünyası, 157

DESTANDA GEÇEN BAŞLICA İSİMLER

14

Gilgamiş: İlk Sümer yerleşkelerinden Uruk kentinin efsanevi kralı, söyleneceye göre MÖ 3000 yılları civarında yaşamış ve 126 yıl hüküm sürmüştür. Destanın Sümer ve Akad yazımlarında babası çoban kral Lugalbanda ve annesi tanrıça Ninsun olarak belirtilir. Tanrısallık yalnızca anne tarafından geldiğinden, Gilgamiş ancak üçte iki tanrı, üçte bir ölümlüdür.

Anu: Yukarıların, gökkubbenin tanrısı; tanrıların babası.

Aruru: Engidu'yu çamurdan yaratan tanrıça.

Ayya: Güneş tanrısı Şamaş'ın karısı. Tan yeri, şafak.

Beletseri: Yeraltı dünyasında başyazman, Ereşkigal'in kâtipesi.

Ea (Enki): İnsanların koruyucusu, zekâ, bilgelik ve sanatlar tanrısı. Yeraltındaki tatlı suların tanrısı.

Engidu: Gilgamiş'a rakip olarak yaratılan hayvansı özelliklere sahip ilkel dağ adamı. Yaşadığı sürece, Gilgamiş'ın yoldaşı olarak yanında olmuştur.

Enlil: Toprak, hava, rüzgâr ve zekâ tanrısı.

Ereşkigal (İrkalla): Yeraltı dünyasının tanrıçası, ölümler ülkesinin kraliçesi.

Humbaba: Katran Ormanı'nın koruyucusu, yedi korkunç belasıyla deşet saçan canavar.

İştar (İnanna): Cinsel aşk, doğurganlık ve savaş tanrıçası; tanrı Anu'nun kızı. Güzellik sembolü Venüs gezegeninin tanrıçası.

İşullanu: İştar'ın aşkına karşılık vermediği için kurbağaya dönüştürülen bahçıvan.

Ninsun: Kutsal İnek olarak anılan sığırlar tanrıçası ve Gilgamiş'ın annesi.

Siduri: Deniz kıyısındaki saray meyhanesinde yolcuları ağırlayan sakiye, tanrıça.

Şamaş: Güneş tanrısı, yasa koyucu tanrı.

Şamat: Engidu ile birlikte olan fahişe.

Tammuz (Dumuzi): Bitkiler ve bereket tanrısı, Sümer yazımlarına göre İştar'ın kocası.

Urşanabi: Utnapiştim'in gemicisi. Gilgamiş'ı ölüm suyundan geçirerek Dilmun'da yaşayan Utnapiştim'e ulaştırır ve Gilgamiş'a yoldaşlık eder.

Utnapiştim: Kral Ubar-Tutu'nun oğlu, Şuruppak kentinin bilge kralı. Büyük Tufan'ın haberi verilerek yeryüzünde yaşamın devamını sağlayan ve ölümsüzlük bahşedilen kişi.

1. LEVHA

GILGAMIŞ

Gel ey meraklı gezgin, beri gel! Uruk'ta konakla, misafirimiz ol! Has ekmeğimizden ye, katran sakızlı şarabımızdan iç! Uruk'u gez, iyice gör! Bin iku^(*) kent, bin iku bağlık, bin iku otlak; üç bin iku eder tümü! Uruk'u kuşatan duvarın üstüne çık! İleri yürü! Tuğla duvarı gözden geçir! Acaba bunun tuğlaları pişmiş değil midir? Kentin görkemli kapısına bak! İyice bak! Uruk'un yedi sürgülü, eşsiz oymalı sedir kapısı değil mi bu? Temeli gözden geçir! Bu güçlü temeli yedi bilge kurmadı mı? Öteden beri orada duran taş merdivenden tırmanarak İştâr^(**) tapınağına gir! Kutsal İştâr'ın temiz hazinesinin duvarına bak! O duvar, didilmiş yünden örülen bir urgan gibidir. Onun köşe burçlarını gözden geçir! Önceden ve sonradan gelen hiçbir kral benzerlerini yaptıramadı. Kentin altında gizlenmiş o kapağı bul; tunç halkasından tutup aç! İşte o görkemli kralın adının işlendiği kilitli bakır sanduka; işte lacivert taşlarına kazanmış yazıtlar! Fırat'ın incisi Uruk'a gömülü lacivert taşlarına bak ve söyle bana; kimdir bu krallar kralı? Bunların tümünü yaptırmaya güç yetiren, ancak ve yalnız Uruk kralı Gılgamış değil mi?

* * *

Yurdum! Her şeyi gören ve bilen öyküsünü dinle! Yeryüzünün ve gökyüzünün nice gizemlerinin perdesini yırtan ada-

(*) 1000 iku yaklaşık 3600 dönümlük bir alan birimidir.

(**) Cinsel aşk ve savaş tanrıçası.

